

Gaven leerkrachten maar les zoals ze denken dat ze lesgeven

Emiel van Doorn heeft onlangs met coauteur Piet van Dijk een boek op de markt gebracht, waarin zij een beeld schetsen van hun werkwijze met vooral verstandelijk gehandicapte kinderen (zie de bijdrage van Marjan de Wilt elders in dit journaal). Dit werkboek gaat over ontwikkelingsgericht begeleiden en is bestemd voor begeleiders en andere hulpverleners, die werken met kinderen en volwassenen met een verstandelijke beperking. Een portret van een (onderwijs)mens...

Sleutelbegrip in het werk van Emiel van Doorn is 'mediatie', oftewel het leggen van een relatie en contact en de interactie tussen leerkracht en leerling. Emiel van Doorn werkt veel met docenten in het voortgezet onderwijs. Als je Emiel zou moeten karakteriseren, zou het beste woord 'passie' zijn. Hij kan gepassioneerd vertellen over zijn werk en zijn opvattingen. Ik vraag Van Doorn naar zijn motivatie. Wat maakt dat hij dit werk doet, dat hij hier zit? "Ik kom uit het speciaal onderwijs. Daar wordt voor je gedacht. Men wilde dat ik iets zou leren, ik kreeg vervolgens te horen wat goed voor me was. Ik wilde mijn verantwoordelijkheid pakken, maar kreeg hem niet. Ik heb zelf ervaren wat het is om niet te kunnen werken aan mijn eigen zelfstandigheid."

Verantwoordelijkheid

"Er zijn een paar uitgangspunten die ik essentieel vind in het werk met kinderen", vervolgt Van Doorn. "Leerlingen moeten hun best doen, investeren om contact te maken met mij als decent. Ik zie in het onderwijs van nu dat het contact maken vaak eenzijdig gebeurt: de leraar die zijn energie steekt in het contact met de leerling, waarbij wederkerigheid en interactie ontbreekt. Leerlingen moeten hun Verantwoordelijkheid nemen. Op het moment dat je je Verantwoordelijkheid neemt, is er wederkerigheid. Een voorbeeld: leerlingen hebben vaak geen spullen bij zich. Daar had ik geen last van, het was mijn probleem ook niet. Zij moesten zich tegenover mij verantwoorden. Ze moesten naar mij komen. En dat vinden ze lastig. De meeste docenten geven straf als hun leerlingen de spullen niet bij zich hebben. Dat hebben de leerlingen ook liever. Het hoort bij het systeem. Toen ik ze echter naar mij liet komen, ontstond er direct contact. En het mooiste wat je een ander mens te bieden hebt, is het hebben van contact. En contact, het hebben van een relatie, dat is essentieel voor het onderwijs." Van Doorn is wel voorstander van een hiërarchisch verschil tussen leerling en leerkracht. "Ik heb nu eenmaal als decent een andere rol en status. Die is voor een belangrijk deel opgelegd door instituties. Maar op het punt van communiceren zijn we wel gelijkwaardig." Alle ontwikkelingen zijn gericht op de leerlingen. Dat is prima, maar degenen die het moeten uitvoeren lopen er hijgend achteraan. Wat heel gek is om vast te stellen is, dat juist jonge leerkrachten zich tegen de vernieuwingen afzetten, terwijl oudere leerkrachten best in zijn voor veranderingen. Ik heb dat eens uitgezocht. Extra bezwarend voor leraren is, dat een en ander van bovenaf opgelegd wordt. Het wordt ook niet duidelijk wat al die veranderingen voor de leerkracht betekenen. Eigenlijk zou je ze eens door moeten nemen met de docenten zelf. Daar is medierend leren voor. En dan maakt het niet uit om welk leerconcept het gaat. Het gaat om de interactiekant. Het gaat over de relatie en het contact en de interactie tussen de leerkracht en de leerling. Die volgorde is van belang, omdat de leraar het initiatief neemt. De volgende stap is: er moet wederkerigheid komen tussen decent en leerling. Pas als ik het contact heb met de leerling, kan ik nadenken over adaptief of natuurlijk leren. Dat maakt dan in wezen niet zoveel uit. Eerst moet je basaal contact hebben. Wat ik zie, is teruggetrokken leraarschap. En iedereen heeft zijn mond vol van zelfstandig leren, maar ik zie enkel: alleen leren. En dat noemen we dan: zelfstandig leren. Zelfstandig leren 'leren' doe je samen met een ander."

Onderwijsontwikkelingen

Op dit moment zie je een woud aan ontwikkelingen: het nieuwe leren, natuurlijk leren, adaptief leren, competentieleren. "Fantastisch natuurlijk", reageert Van Doorn, "maar er moet ook rust gevonden worden. Door al die ontwikkelingen die de school ingebracht worden, door alles wat moet, ontstaat er bij leerkrachten handelingsverlegenheid."

Een cijfer en een etiket

"Je moet over jezelf nadenken als decent. Jij moet als decent zoeken naar wat Vygotski noemt 'de zone van naaste ontwikkeling'. Daaronder ligt de vraag: wat is je persoonlijke doel? Dat heeft niks met de visie of de missie van de school te maken. Maar als een leerkracht tijdens een leerlingbespreking opmerkt: 'Moet je eens luisteren, Pietje moet gewoon zijn bek houden', dan zie je daar wel een persoonlijk doel geformuleerd. Een ander zegt dan: daar ligt mijn uitdaging. Als een leraar zegt: ik heb een leerling die niet verder komt, dan ben ik al trots. Dat is anders dan: ik heb een leerling die niet wil. Leerlingbesprekingen gaan - in veel gevallen - niet verder dan een cijfer en een etiket: dom, lui. Gaven leerkrachten maar les zoals ze denken dat ze lesgeven..."

Mediatie

Van Doom spreekt over mediering. "Het gaat over jezelf en dat zul je op tafel moeten leggen: hoe kijk jij als docent tegen jezelf aan. Als je niet naar jezelf kijkt, dan blijf je in een kringetje rondrennen. VIB (Video Interactie Begeleiding) is daar wel een middel bij, maar de keuze die de VIB'-er maakt is niet de keuze van de docent die je begeleidt. En je moet uitgaan van de realiteit die die docent over zichzelf heeft. Of dat wel of niet waar is, is niet interessant. Met die realiteit moet jij aan het werk. Ik wil aansluiten bij goede dingen. Ik zoek naar de Veiligheden van iemand. Dat zijn soms hele concrete dingen, bijvoorbeeld iemand die zegt: ik kan goed luisteren en ik wil daarop laten reflecteren. Na VIB komt er nog een grotere stap: dat een docent leert kijken naar een breder verband dan zijn eigen vak. Dat een leraar kijkt naar zijn eigen normen en waarden. Medierend leren is een mensvisie. Ik werk met allerlei soorten mensen: drugsverslaafden, vluchtelingen, getraumatiseerde mensen. En daarin ben ik mediator."

Elkaars doelen kennen

"Als je in Nederland kijkt waar de laatste honderd jaar de onderwijsverandering feitelijk over gaat, dan is dat het vervangen van het ene systeem door het andere. Achter de nieuw gepresenteerde structuur schemert de volgende alweer. We zetten liever een nieuw systeem neer, dan dat we onderzoeken wat er goed is aan het bestaande en wat er aan verbeterd kan worden. Maar waar het om gaat: als de leerkracht niet aan de leerling kan duidelijk maken wat hij denkt dat goed is voor de leerling en de leerling dat omgekeerd niet aan de leraar cadeau geeft, blijven ze langs elkaar heenlopen. Als je elkaar op contactniveau niet kunt ontmoeten, zul je altijd werken met halve waarheden en dus per definitie ondoelgericht insteken. Beiden hebben een doel, maar ze kennen elkaars doelen niet, treffen elkaar niet. Je zult het echt samen met de leerling moeten doen. Als je de leerling aan het eind van het denkproces neerzet: na de gesprekken met de ouders, na de lerarenvergadering, dan confronteer je hem met oplossingen die buiten hem tot stand zijn gekomen. Start met gesprekken, ze pakken het feilloos op. Als ik werk met verstandelijk gehandicapten en ik zie dat zo iemand wel een relatie legt tussen kleren en aankleden, dan is er de uitdaging om iemand zo te helpen, dat hij zichzelf gaat aankleden, terwijl het natuurlijk veel gemakkelijker is om je te laten aankleden. Maar daarmee neem je wel een verantwoordelijkheid weg bij iemand. En dat is echt niet nodig: een mens pakt altijd zijn verantwoording."